

Jednotlivec jako výtvor a tvůrce sociálních struktur

*Problém struktury a jednání
(Pierre Bourdieu, Anthony Giddens)*

přednáška 11
*Obecná sociologie I:
Jedinec a společnost*

Pierre Bourdieu:
habitus – kapitál – pole

Sociologická teorie Pierra Bourdieuho

Pierre Bourdieu (1930-2002)

Hlavní dilemata sociologie:

makro x mikro

objektivismus x subjektivismus

strukturalismus x fenomenologie

materialismus x idealismus

holismus x individualismus

racionální volba x normativismus

determinismus x svoboda

struktura x jednání, aktérství (agency)

Řešení těchto dilemat
u **Pierra Bourdieuho**:

konstruktivistický strukturalismus
neboli strukturalistický konstruktivismus

strukturalismus = relační a objektivistické
pojetí společnosti jako prostoru sociálních
pozic

↖ *lingvistický a antropologický*
strukturalismus, marxismus

konstruktivismus = společnost konstruují
jednotlivci, kteří realitu interpretují a
jednají na základě sdílených významů.

↖ *Weber, fenomenologická sociologie,*
symbolický interakcionismus

habitus – kapitál – pole (P. Bourdieu)

habitus: dispozice k jednání (*jedinec*)

kapitál: vlastnosti a objekty, které určují sociální pozici svého držitele (*jedinec*)

(sociální) pole: prostor sociálních pozic (*sféry společnosti*)

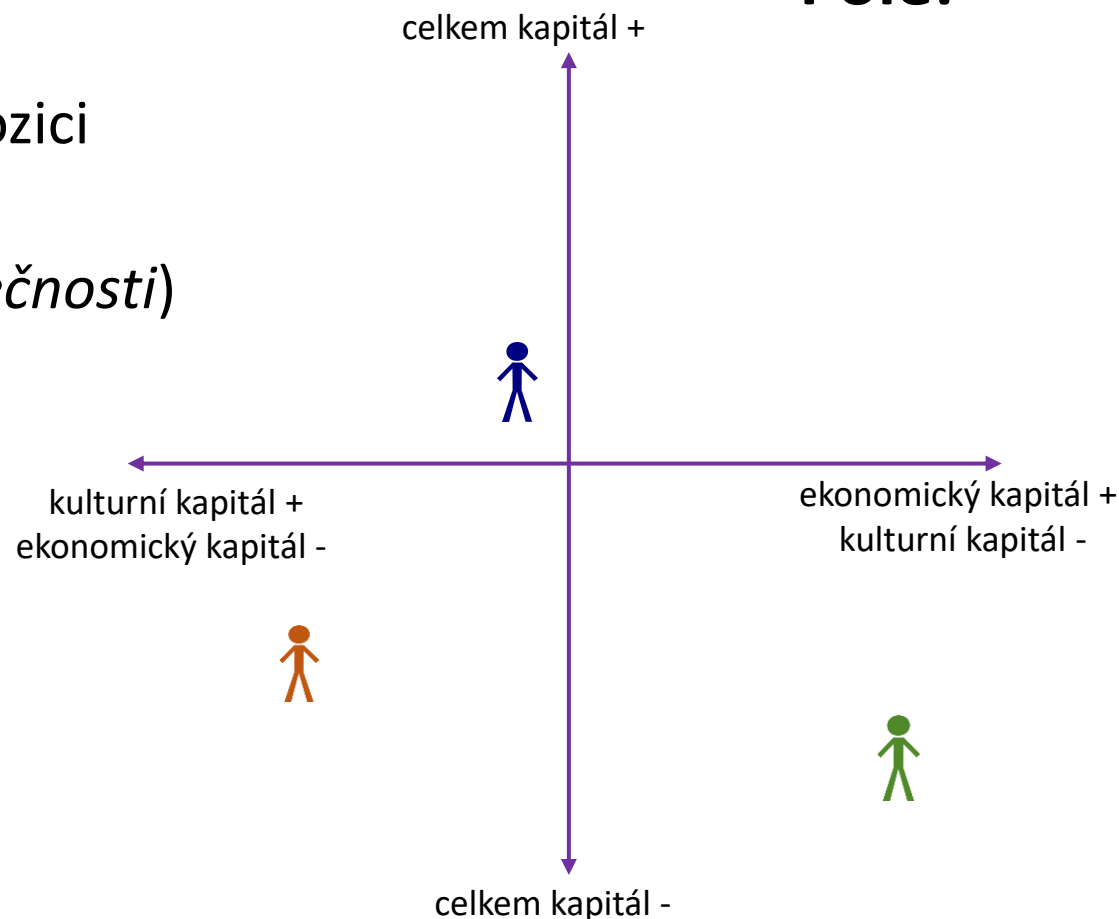
sociální prostor: souhrn všech polí (*společnost*)

Bourdieuho teorie spojuje objektivní a subjektivní rovinu analýzy. Tuto dvojitou stránku teorie vyjadřuje pojem:

hledisko

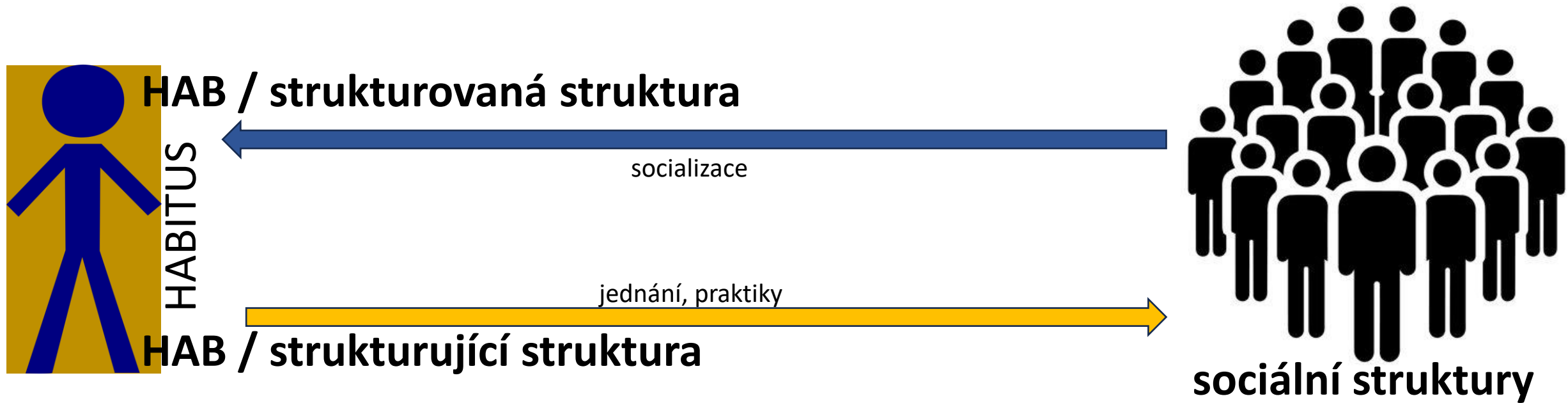
(*point of view, point de vue*)

Pole:

objektivní sociální pozice + subjektivní pohled

Jedinec současně tvůrce a výtvor společnosti

Habitus je výsledkem působení sociálních struktur, vzniká v procesu **socializace**. Zároveň se jako soubor dispozic projevuje v **jednání, myšlení, vnímání, souzení** jednotlivce, která vedou ke vzniku nebo udržování sociálních struktur. Odtud plyne:

- Habitus je zároveň **strukturovaná struktura i strukturující (generativní) struktura**.
- Habitus **reprodukuje** struktury, které jej vytvořily.

Habitus

(Pierre Bourdieu)

Výjev z Alžírska, 1957 – 1961
© Pierre Bourdieu / Fondation Pierre Bourdieu

Habitus jednotlivce je tvořen tělesnými a psychickými dispozicemi k vnímání, myšlení, hodnocení a jednání.

K prvkům habitu patří:

- *kategorie myšlení, vnímání a hodnocení, kognitivní schémata*
- *principy klasifikace, principy vidění a rozlišování (vision et division).*

Habitus je „vtělený“: ukládá se jako neuropsychické struktury do mozku a těla jednotlivce.

Dispozice tvořící habitus se projevují v chování, postojích a názorech, estetických a morálních soudech, stylu života, způsobu oblékání, fyzickém vzhledu.

Habitus jednotlivce získává v procesu socializace v závislosti na svém objektivním společenském postavení. Silný vliv má především socializace v dětství, ale habitus je utvářen také pozdějšími zkušenostmi. Ty mohou být shodné nebo odlišné, což působí na konsistenci habitu.

Habitus utvářejí sociální struktury odrážející prostředí, v němž jedinec vyrůstá a žije, zejména materiální existenční podmínky charakteristické pro určitou třídu.

Zdroj:
Marianne,
n°1399 4.
1. 2024

Číšník. S Jean-Paulem Sartrem polemizuje Pierre Bourdieu:

Sartre a Simone de Beauvoir v kavárně

Sartrův výklad o číšníkovi:

Číšník se chová přehnaně zdvořile, řečí a gesty dává najevo nepravděpodobný zájem o spokojenost zákazníka, obsluhuje a manipuluje s nádobím jako automat.

Číšník je svobodná lidská bytost. Když se chová způsobem typickým pro číšníky, svoje lidské určení popírá, stává se pouhou věcí.

Číšník je příkladem sebeklamu, „špatné víry“ (*mauvaise foi*). Sám sebe přesvědčuje o tom, že není svobodný a svou situaci nemůže změnit. Jedinec se podřizuje společenským očekáváním, tím se vzdává svobody být sám sebou, přestává být autentický (*bytí pro sebe* předstírá, že je pouhé *bytí v sobě*).

Jean-Paul Sartre: *Bytí a nicota*, část 1, kap. 2, 1943.

„Číšník si na číšníka nehraje, jak se domnívá Sartre. Když si oblékne bílé sako, evokující demokratizovanou, zbyrokratizovanou formu svědomité důstojnosti služebníka ve velké domácnosti a když sehrává ceremoniál horlivosti a zájmu, ... nedělá ze sebe věc (nebo ‚bytí v sobě‘).“

Jedinec je pro práci číšníka stvořen působením habitu.

Habitus bezprostředně a zcela odpovídá „hábitu“ (oblečení).

Číšník se identifikuje se svou prací stejně, jako se dítě identifikuje se svým sociálním otcem. Se svou prací, jež mu byla přirozeně, „socio-logicky“ přidělena, splývá tak, že vůči své roli ani nemá odstup.

X student, který pracuje jako číšník: dává najevo odstup od své práce, vykonává ji jen jako roli, necítí se pro práci číšníka stvořený.

Sartre: je mojí svobodnou volbou, jestli vstanu v pět ráno a půjdu chystat kavárnu na otevření, nebo zůstanu v posteli a nechám se propustit.

Sartrova představa číšníka: chiméra, obluda s tělem číšníka a hlavou filosofa.

Sartrův výklad je příkladem sebeklamu intelektuála (scholastický omyl): druhým lidem prisuzuje stejné výjimečné sociální podmínky, v jakých žije on sám, ignoruje sociální determinaci habitem.

Bourdieu, Pierre. 2023. *Pascalovské meditace*. Praha: Karolinum, s. 215 – 217.

Anthony Giddens: teorie strukture

Teorie strukturace – Anthony Giddens

Giddens se snažil překonat a syntetizovat jednostranné sociologické (sociální) teorie, zejména:

- pozitivismus
- funkcionalismus a teorii systémů
- strukturalismus, objektivismus
- fenomenologickou a interpretativní sociologii.

Předmětem zkoumání sociálních věd podle Giddense nejsou:

- objektivní sociální totality (systémy) ani
- zkušenosti konkrétního jednotlivce, ale:
- **sociální praktiky uspořádané v prostoru a čase.**

Giddensovo pojetí struktury

pozitivismus: struktury jsou objektivní a nezávislé na člověku x *Giddens*

interpretativní sociologie: struktury jsou výtvoř člověka, lidského jednání x *Giddens*

Giddens: struktury a aktérství jsou dvě stránky jednoho a toho samého procesu, strukturace (dualita, nikoli dualismus).

Aktérství (*agency*):

schopnost nedeterminovaného jednání.

Osoba, která je aktérem ve smyslu *agency*, „bývala mohla jednat jinak“, než jak fakticky jednala.

Aktéři jsou vybavení věděním (*knowledgeable*).

Sociální interakce jsou výsledkem zručného jednání aktérů. (Goffman, etnometodologie)

Jednání má neznámé podmínky a nezamýšlené důsledky.

Součástí každodenního jednání je **reflexivní monitorování jednání**.

Tři úrovně **vědomí**:

- *diskurzivní vědomí* (verbální vyjadřování)
- *praktické vědomí* (konání bez verbalizace)
- *nevědomí* (motivace).

Sociální a systémová integrace

David Lockwood:

sociální integrace:

vztahy mezi aktéry (jednajícími lidmi, skupinami)

řád, nebo konflikt

konflikty a protesty, třídní boj (Marx)

stávka v továrně

systémová integrace:

vztahy mezi částmi sociálního systému

řád, nebo konflikt

napětí nebo rozpory mezi institucemi, sociálními silami atd.

hospodářská krize

Anthony Giddens:

sociální integrace:

propojení jednání aktérů nacházejících se v situaci jednání pospolu (koprezenze)

řád, nebo konflikt

interakce aktérů

tělo, mimika, gesta, řeč

systémová integrace:

propojení časoprostorově vzdálených jednání aktérů

řád, nebo konflikt

koordinované jednání aktérů na velké časoprostorové vzdálenosti

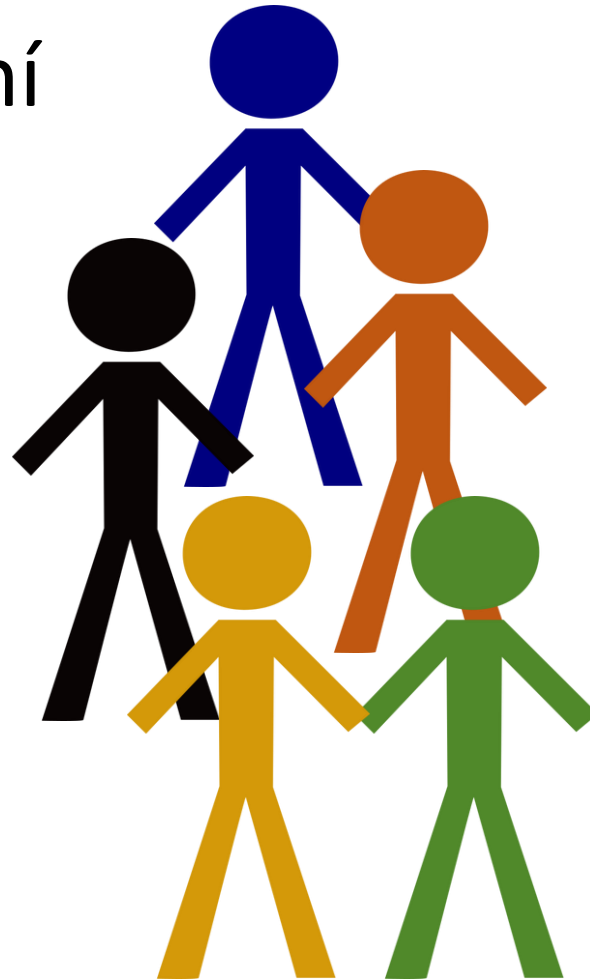
komunikační a dopravní technologické prostředky

Strukturace: dualita struktury a jednání (aktérství)

struktura = jednání

strukturace: produkce a reprodukce sociálních systémů v interakcích aktérů, kteří jednají na základě struktury (pravidel a zdrojů)

(Giddens 1984: 25)

systemy: neustále znovu a znovu vytvářené (reprodukované) vztahy mezi aktéry nebo kolektivy, organizované jako pravidelné sociální praktiky.

struktura(y): pravidla a zdroje, projevující se jako *strukturální vlastnosti* sociálních systémů.

V jednotlivci jsou struktury přítomné jako **paměťové stopy**.

Důvodem pro pravidelnost a řád sociálního života je potřeba **ontologického bezpečí:** vědomí řádu a kontinuity ve vlastním životě a ve společnosti.